

נייר עמדה בנושא תכני הלימוד במזרח ירושלים

מוגש לוועדת החינוך, התרבות והספורט מטעם הפורום המשפטי הבינלאומי (ע"ר)

הקדמה

בשנים האחרונות אנו עדים למקרי אלימות רבים בקרב ערביי מזרח העיר הצעירים, כאשר חלקם בגל הטרור שפקד לאחרונה את הארץ, ואת העיר ירושלים בפרט, גדול ומשמעותי. יש לראות במערכת החינוך, ובתכני הלימוד המועברים לאותם צעירים בבתי הספר כבעלי חשיבות מכרעת למניעת שנאה והנעה לאלימות. מניעת הרעלת המוחות הצעירים בחומר לימוד מסית ראוי לקבל עדיפות עליונה, על מנת להפיח תקווה לשינוי בהלך הרוח בקרב הדור הצעיר.

אנו מאמינים כי הבעיה המתוארת לעיל הינה בעיה חוקתית רבת משמעות, שכן השיטה הנהוגה מובילה להפרות חמורות בזכויות האדם, הן של התלמידים המהווים כיום "קהל שבוי" במערכת המטיפה לשנאה ולאלימות, והן של הציבור הישראלי, הנופל קורבן לאלימות זו.

על אף חשיבותו של הנושא, ולמרות שזה עולה מעת לעת על סדר-היום הציבורי ונידון בכנסת מספר פעמים בשנים האחרונות (בייחוד בוועדת החינוך, התרבות והספורט)¹, נראה כי לא זכה לטיפול מספק עד כה.

רקע

מרבית בתי הספר במזרח ירושלים מלמדים את תוכנית הלימוד הפלסטינית. מיעוטם של מוסדות הלימוד אימצו את תוכנית הלימוד הישראלית, המותאמת לאוכלוסייה דוברת הערבית בישראל.

ממחקר ראשוני שערכנו, הכולל בדיקה של ספרי הלימוד, בשיתוף עם "המרכז לחקר מדיניות המזרח התיכון"², ועל פי מידע נוסף אשר נמצא ברשותנו, שנרכש בשיתוף עם סוכני שטח ועם עמותת "לך ירושלים", עולות אין ספור דוגמאות פוגעניות אשר להן פוטנציאל עצום לפגיעה בביטחונה ועמידה של מדינת ישראל: תכנים השוללים או מתעלמים מקיומה של מדינת ישראל; מהללים את דרכיו של הגייהאד, המאבק המזוין ושפיכות הדמים; דוגמאות להחדרת נרטיב זכות השיבה הפלסטינית לכל חלקי ישראל; תיאורים דמוניים וגזעניים של יהודים ושל ישראל, בהם

¹ ראה למשל: הכנסת, מרכז למחקר למידע, סוגיית התכנים של ספרי הלימוד הפלסטיניים: היחס ליהודים, לישראל ולשום, 30 ביוני, 2010, עמ' 3; הכנסת, מרכז למחקר למידע, טענות בדבר שימוש בתוכניות לימודים ובחומרי לימוד לא מאושרים במערכת החינוך בכלל ובמגזר הלא-יהודי (כולל מזרח-ירושלים) בפרט, 31 במרץ 2011, עמ' 2.

² ראה נספח מס' 1- מחקר עצמאי של ספרי הלימוד; תחקיר שפורסם באתר החדשות "וואלה" ניתן למצוא בכתובת <http://news.walla.co.il/item/2931267>

מוצגת ישראל לרב ככובשת, רוצחת, מתנחלת, גוזלת מים, מזהמת, חונקת את הכלכלה הפלסטינית ועוד.

בנוסף לתכנים הפוגעניים המצויים בספרי הלימוד הפלסטינים, ישנם תכנים פוגעניים נוספים המועברים בעל-פה בכיתות הלימוד, וכן נמצא שקיימות עמותות הפועלות בבתי הספר אשר תורמות להחדרת השנאה וההסתה, תוך ניהול ביקורים, סיורים ופעילויות נוספות התומכות ומלבנות מסרים אלה. ממידע שהגיע לידינו נראה כי חלק מהעמותות הללו מממונות בכספים קטארים וגורמים נוספים ועוינים לישראל.³

המסקנה הברורה העולה מנתונים אלה הינה כי עדיין קיימים כשלים וחוסרים בפיקוח ובאכיפה, וכי על אף קיומם של דיונים נרחבים בנושא, ולמרות חשיבותו העצומה של הנושא, תכנים ומסרים אלו מוסיפים להתקיים במערכת החינוך במזרח ירושלים, תכנים אשר עומדים בסתירה לאינטרסים הישראליים של חינוך לשלום ומניעת אלימות.⁴

מרבית מוסדות הלימוד בישראל כפופים לפיקוח, במידה משתנה ותחת מנגנונים חוקיים שונים, וכן חלק ניכר מבתי הספר זכאים ונהנים ממימון של משרד החינוך ועיריית ירושלים. ניתן לחלק את מוסדות החינוך לחמישה סוגים:

1. המוכר הרשמי הכולל מוסדות לימוד בהם נלמדת תוכנית הלימוד הישראלית המותאמת לאוכלוסייה דוברת הערבית. מוסדות אלו מהווים מיעוט קטן מסך מוסדות החינוך בעיר, ונהנים ממימון מלא.

מוסדות בהם נלמדת תוכנית הלימוד הפלסטינית:

2. המוכר הרשמי – מוסדות הנהנים ממימון מלא. בכל הקשור לתכני הלימוד, קיים מנגנון מובנה של פיקוח על התכנים באמצעות מנח"י (מנהל חינוך ירושלים).
3. המוכר שאינו רשמי (כשליש מתלמידי מזרח העיר) - מוסדות אלו נהנים ממימון חלקי (כ-75%). בדיונים קודמים בנושא הוחלט כי יש להרחיב את תחום אחריותה של מנח"י כך שיתאפשר פיקוח גם על מוסדות אלה, אך לא נראה כי נעשו צעדים אופרטיביים ואפקטיביים בנושא.
4. מוסדות החינוך הפרטיים (כ-15%). על מוסדות אלה לא נראה כי קיים מנגנון פיקוח כלל.
5. מוסדות החינוך של אונר"א (כ-20%) – על מוסדות אלו לא קיים מנגנון פיקוח כלל.

³ ראה ממצאים שסופקו על ידי עמותת "לך ירושלים" – נספח 2.

⁴ חוק חינוך ממלכתי, התשי"ג-1953, סעי' 2.

מטרות החינוך הממלכתי:

(1) לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל, המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו;
(2) להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו ולהשקפותיו של הזולת, וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני אדם ובין עמים;

מניתוח הממצאים בשטח עולות מסקנות חמורות:

1. במרבית מוסדות הלימוד במזרח העיר (על כל סוגיהם) ממשיכה ההסתה ללא מפרע בכל שלושת המישורים: ספרי הלימוד, התכנים המועברים בע"פ ובמסגרת פעילות העמותות.
2. מנגנון פיקוח ואכיפה קיים רק במקצת מבתי הספר במזרח העיר.
3. ממידע ראשוני שקיים ברשותנו עולה כי גם בבתי הספר המפוקחים לא נפתרה בעיית ההסתה:
 - א. ספרי הלימוד המאושרים (שעברו לכאורה פיקוח של מנח"י) ממשיכים לכלול תכנים מסיתים.
 - ב. בבתי הספר המפוקחים ניתן למצוא ספרים לא מאושרים, כלומר את ספרי הרשות, שלא עברו תהליך ניתור והשמטה של תכנים פוגעניים. מידע אשר הגיע לרשותנו חשף כי הרשות הפלסטינית מעבירה את ספרי הלימוד שלה ישירות למזרח ירושלים, עובדה המעלה קושי נוסף, שכן גם במידה וספרים אלו מנותרים ונערכים כהלכה, הרי שתלמידי מזרח ירושלים ממשיכים להשתמש בספרי הרשות, הן משום בחירה מכוונת בתכנים אלו, והן משיקולים כלכליים (הספרים ככל הנראה ניתנים ללא עלות).
 - ג. נמצאה פעילות מקיפה של עמותות המעבירות תכנים פוגעניים.
4. פעילותם של בתי ספר פרטיים בישראל מותנית ברישיון הניתן על ידי משרד החינוך. בסמכותו של משרד החינוך גם לפקח על הפעילות והתכנים, לוודא כי הם עומדים בחוק ובתקנות, וכן לשלול או להתנות רישיונות אלו, במידה והוכח אחרת. הפורום המשפטי הבינלאומי פנה למשרד החינוך לפני מספר חודשים בבקשה לקבל מידע בנוגע למנגנוני הפיקוח המופעלים על בתי הספר הפרטיים במזרח העיר, על פי חוק חופש המידע. ב-26 בנובמבר 2016 התקבלה בקשה להאריך את מועד מתן התשובה. יש לציין כי זמן ההארכה חלף, אך טרם התקבלה כל תגובה.
5. בתי הספר של אוגנ"א אינם נתונים תחת מנגנון פיקוח כלשהוא.
6. בנוסף לתכנים הרשמיים המועברים בבתי הספר, ישנו צורך בפיקוח על פעילות העמותות והתכנים המועברים על ידם בכל סוגי בתי הספר.

סיכום ובקשות אופרטיביות מהוועדה:

חשוב לציין כי ישנה בעיה גדולה בשקיפות ובנגישות למידע. תפקידה של ועדת החינוך בראייתנו הוא לדרוש קבלת מידע מלא בנוגע לשיטות הניטור ועריכת התכנים, שיטות ההפצה והפיקוח בכלל מוסדות החינוך במזרח העיר. לאחר מכן, בכוחה של ועדת החינוך לדון בפערים, לדרוש תשובות ולהציע פתרונות הכרוכים בשינוי מדיניות או בהצעות לחקיקה.

על מנת לבחון את היקף וחומרת הכשלים, ובכדי לאפשר מענה ראוי ומספק לבעיות שהוצגו לעיל, אנו פונים לוועדת חינוך בבקשה לקבוע דיון המשך בנושא ולקבל לקראתנו את הנתונים הבאים:

1. ספרי הלימוד המאושרים של מנח"י לבחינה עצמאית של תוכנם והשוואתם לספרי הרשות הפלסטינית.
2. מידע בנוגע להיקף הפעילות של מנח"י הכולל היקף הפיקוח בשטח, סמכויות ותחומי הפיקוח, ופעולות שנעשות, אם בכלל, על מנת למנוע ולאכוף את מכלול הכשלים שהוצגו.
3. מידע בנוגע לתהליך מתן הרישיונות לבתי הספר הפרטיים ומנגנוני הפיקוח המתקיימים, על מנת לוודא שאלו עומדים בחוק ובתקנות ולבחון האם העברה של תכנים הנוגעים להסתה, האדרת שהידים ואנטישמיות מהווים עילה לביטול הרישיונות.
4. מידע לגבי קיומו של פיקוח על פעילותן של עמותות הפועלות בתוך בתי הספר במזרח העיר והאם קיים מעקב בנוגע לזהות העמותות, גורמי המימון שלהן והתכנים המועברים באמצעותן בבתי הספר.
5. מידע הנוגע לקיומו של פיקוח כלשהו על בתי הספר של אונר"א במזרח העיר, אשר למיטב הבנתנו לא מתקיים כלל.

בברכה,

יפעה סגל, עו"ד

מנכ"ל

הפורום המשפטי הבינלאומי